

Seminarul
Itinerariul culturii hasidice
București, 19 aprilie 2006

Hasidism și idiș în Europa răsăriteană

Hasidismul a apărut ca o reacție la un lanț de evenimente istorice începute cu masacrele anti-evreiești cazace, poloneze și rusești din secolul al XVII-lea și continuate cu eșecul mișcărilor mesianice ale lui Shabbatai Zvi (secolul al XVII-lea) și Jacob Frank (secolul al XVIII-lea). Noua mișcare a fost inițiată de Israel ben Eliezer (1700-1760), cunoscut sub numele de Baal Shem Tov (maestru al numelui bun = divin), prescurtat Besht. Deși se consideră că mișcarea s-a născut în Polonia – Lituania, în realitate multe dintre ideile cu care Besht a revoluționat gândirea iudaică i-au venit în perioada petrecută în Bucovina, unde a locuit cu familia înainte de a se întoarce în Polonia și de a-și revela misiunea divină, în 1736. Practicând un sabateanism moderat și fiind un bun cunoscător al Kabbalei, el a renunțat la exclusivismul de tip elitist și a susținut că pentru a te apropia de Dumnezeu nu este nevoie nici de studiul profund al Talmudului și nici de meditații, ci este suficientă vederea Lui în toate lucrurile și practicarea unei devoțiuni simple și sincere prin rugăciune, dar și prin cântec, dans și povestiri. Aproximarea de divinitate devine astfel un mod de viață. Și-a propovăduit învățăturile prin intermediul povestirilor și parabolilor, făcând dese călătorii în întreaga zonă. Se consideră că filosofia lui Baal Shem Tov s-a bazat pe încercarea de a exprima misticismul în termenii psihologici ai experienței umane obișnuite, asigurându-i o funcție socială. Ca atare a atras atât oameni simpli cât și învățați. Deși nu a lăsat instrucțiuni privind conducerea mișcării pe care a inițiat-o, după dispariția lui a apărut instituția “tzaddik”-ului, omul înțelept în jurul căruia se aduna comunitatea pentru a beneficia de ideile și sfaturile sale. Așa s-au născut, în secolul al XIX-lea, “curțile hasidice” care au împânzit Polonia, Lituania, Bucovina ajungând până în Bielorusia. Vehicolul culturii hasidice a fost cu precădere limba idiș. Mutatis mutandis, valorile hasidismului „de viață și expresie idiș” (între cele două putând fi puse în evidență elemente de „simbioză” deosebit de subtile) cu particularități inerente fiecărei **curți rabinice** și **cerc de hasidimi**, apar în reprezentații teatrale.

Ca și trubadurii, călăuzitorii hasidimilor, respectiv **tzaddikimii**, constituiau un fel de lideri spirituali „fără frontiere”, care întemeiau dinastii ale căror ramificații se întindeau în tot spațiul galițiano-podolo-moldo-ucrainean. Cităm doar câteva asemenea familii: Hager, Friedman, Taubes.

Pe versant secular s-au afirmat poeți și prozatori – care au rafinat continuu limba idiș, ridicând-o de la treapta de *juxta* – doar pentru anume rugăciuni, cuprinse în cărțile religioase – la nivele de rafinament deosebite. Printre zecile de nume ale acestora, reprezintă repere Zelic Bardicever, Eliezer Steinberg, Iacob Groper, Moise Altman, Ițik Marger, Iso Schapiro, Iacob Friedman, Israel Bercovici și mulți alții.

Patrimoniul cultural evreiesc de expresie idiș, în primul rând cel hasidic, trimite de asemenea la o seamă de relice și relicve materiale asociate celor care le-au creat și populat.

În categoria de „curți ale tzaddikimilor” se regăsesc ansambluri cuprinzând sinagogi, conace, băi rituale numite expres hasidice. Erau locuințele tzaddikimilor și, la vremea respectivă, locuri de pelerinaj.

În multe cimitire evreiești se află un gen de cavouri speciale ale acestor tzaddikimi, ca și morminte cu inscripții în idiș.

Anumite muzee găzduiesc obiecte rituale specifice, iar exponate speciale – dar și documente audio-vizuale - conturează universul simbolic a ceea ce a constituit cândva lumea hasidismului și a vorbitorilor de limbă idiș în această parte a Europei.

Cele mai multe dintre comunitățile hasidice, care păstrau pe lângă spiritualitatea astfel moștenită și un mod de viață specific, au fost distruse în cursul Holocaustului. Astăzi nu mai există hasidism decât în Israel și SUA. În Europa de est, hasidismul a lăsat urme în tradiții, muzica populară, artele spectacolului, dar și asupra culturii locurilor și comunităților ne-evreiești unde a apărut.

Prin intermediul scrierilor lui Martin Buber, A. J. Heschel, hasidismul a avut o influență majoră asupra culturii evreiești moderne.

Este evident că hasidismul nu a avut aceeași influență puternică asupra patrimoniului evreiesc precum mișcarea sefardă în Europa de vest. Experiența hasidică, legată în primul rând de viața de zi cu

zi, de comportamentul individual al evreilor, de relația lor cu divinitatea, a marcat mai cu seamă patrimoniul imaterial, spiritualitatea care, prin diminuarea comunităților evreiești, tinde să cadă în uitare.

Cum poate fi îndepărtat pericolul dispariției totale a moștenirii hasidice, care a avut efecte și asupra culturilor comunităților învecinate evreilor, este întrebarea la care poate răspunde proiectul unui „*Itinerariu al culturii hasidice*” investit cu autoritatea Consiliului European. Se știe că această organizație pan-europeană și-a afirmat de la bun început hotărârea de a iniția programe menite să protejeze culturile și limbile minoritare și cele pe cale de dispariție, pornind de la convingerea, exprimată cu claritate în Convenția Culturală din 1954, întărită și de Rezoluția 4 din 1998 privind Programul Itinerariilor Culturale, că diversitatea culturilor și dialogul culturilor sunt un factor esențial al configurării identității europene și, implicit, al cetățeniei europene. Din această perspectivă, încercarea de a pune în evidență, prin proiecte concertate și prin crearea unei rețele instituționale specifice, rolul hasidismului și al limbii idiș în arealul răsăritean al Europei, reprezintă o provocare pe care Ministerul Culturii și Cultelor, prin Centrul de Consultanță pentru Programe Culturale Europene, și-o asumă începând din aprilie 2006.

Au colaborat la realizarea acestei prezentări Felicia Waldman (Centrul de Studii Ebraice “Goldstein Goren” din București), Harry Culler (Federația Comunităților Evreiești din România) și Vladimir Simon (Centrul de Consultanță pentru Programe Culturale Europene).